

O'QUVCHILARNI KASBGA YO'NALTIRISHNING IJTIMOY-PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lom metodikasi kafedrasini mudiri
Sodiqova (Nuraliyeva) Yulduzxon Muhammadjon qizi
Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Yoshlarni to'g'ri kasb tanlashlari va o'z sohasining yetuk mutaxassislari bo'lishlarida kasblarning inson oldiga qo'yadigan talablarini bilish muhimdir. Shuningdek, hayot sifatini oshirishda soha egasining o'zi bajarayotgan faoliyatidan qanchalik darajada qanoat hosil qilishi, o'z hayotidan mamnunlik darajasi ham muhim ekanligi asoslangan.

Mutaxassislik esa bitta kasb ichida tor doiradagi faoliyat turidir. Masalan, tarix o'qituvchisi, matematika o'qituvchisi, stomatolog, kardiolog, pediatr, quruvchi-muhandis, loyihalovchi-muhandis, injener-konstruktor, badiiy libos dizayneri va hokazo. Barcha kasb-hunarga yo'naltirilgan ishlarni o'rganishda shunday xulosalarni chiqarish mumkin. Ya'ni, kasbiy ma'rifat (kasbiy axborot) o'quvchiga kasblar olamida "kompas" vazifasini bajaradi:

- aksariyat hollarda o'quvchilar ommaviy va nufuzli bo'lgan kasblarni tanlashga intiladilar;
- ayrim hollarda o'quvchilarning kasblar haqidagi bilim va tajribalari yuzaki bo'lib, uning yaqqol ko'zga tashlanuvchi, tashqi belgilari hamda xususiyatlariga tayanib qolishadi;

- kasbiy muvaffaqiyat zahirida mashaqqatli mehnat yotishi haqidagi ularning bilimlari ko'p hollarda tor va sayoz bo'ladi;

- o'quvchilarni kasb-hunarga samarali yo'naltirish uchun ular albatta kasblar olami haqida muayyan bir tasavvurlarga ega bo'lishlari, ya'ni shu bugungi kungacha yer yuzida mavjud bo'lgan kasb-hunar va mutaxassisliklar, lavozim o'rtasidagi farqlar, ularning paydo bo'lish hamda yo'qolib ketish sabablarini bilishlari lozim.

Tadqiqotchi M.Mansurov ba'zi rivojlangan mamlakatlarning o'quvchilarni kasbga yo'naltirish bo'yicha tajribalari yuzasidan quyidagi xulosaviy fikrlarga kelgan:

1. AQSh da o'smirlarga o'z hayot yo'lining mehnat yo'nalishini tanlashga yordam beruvchi byurolar tashkil qilgan. Bu XX asrning boshlariga to'g'ri kelib, bunda byurolar faoliyati: birinchidan, yoshlarni turli kasblarning mazmun-mohiyati bilan tanishtirish; ikkinchidan, tanlanilayotgan kasbga qo'yilayotgan asosiy talablarni shakllantirish (ifodalash); uchinchidan, maktab o'quvchilarining qobiliyatlarini o'rganish kabilarni qamrab olgan. Natijada ushbu yo'nalishdagi faoliyat yanada takomillashib, 17 yoshdan kichik bo'lgan yoshlarning kasb tanlashiga maslahatxonalar va kasb tanlashga amaliy-ko'rsatmaviy ko'mak beruvchi muassasalar ochilgan.

2. Germaniyada kasbga yo'naltirish ishlarining muayyan tizimi XX asr boshlarida sezilarli darajada yuzaga chiqdi. Buni Germaniyadagi kasbga yo'naltirish va maslahat to'g'risidagi qonun qabul qilinishidan ham ushbu sohaga qanday e'tibor berilganligini bilsa bo'ladi va hattoki bu mamlakatda ushbu tizimni amalga oshirish mezonlaridan iborat bo'lgan nizom tasdiqlangan.

3. Rossiyada XX asrning dastlabki kunlaridanoq kasbga yo'naltirish ishlari boshlab yuborildi. Bularni quyidagi holatlardan yaqqol sezish mumkin: Moskvada o'qituvchilar uyining Pedagogika muzeyida turli tipdagi maktab o'qituvchilarining kasb tanlashiga oid qator izlanishlar olib borildi; qaysi kasblarga qanday ehtiyojlar borligi tashxis qilina boshlandi; o'qituvchilarning o'z o'quvchilarini kasbga yo'llashda qanday sabablar muhim ekanligini aniqlash ishlari tadqiq qilina boshlandi; 1927-yilda Sankt Peterburgda kasbiy maslahat byurosi tashkil etildi va boshqalar.

4. Markaziy Osiyo davlatlarida ham kasb-hunarning deyarli barcha turlari bilan xalqlar shug'ullanib kelganlar. Ma'lumki, bizning o'tmish ajdodlarimizdan qanchadan-qancha buyuk

olimlar, shoirlar, donishmandlar, tabiblar, xalq ustalari, rassomlar, haykaltaroshlar kabilar yetishib chiqqan va ularning boy ilmiy hamda ma'naviy meroslari bugungi kunimizda ham ma'naviyatimiz va madaniyatimizni gullab-yashnashida o'z ahamiyatini yo'qotmasdan kelmoqda.

Ma'lumki, har qanday jamiyatning ravnaqi, ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy barqarorligi, fuqarolarining aqliy va axloqiy salohiyatini yuksak darajada rivojlanganligiga bog'liq. Kasbiy shakllanish jarayonining dastlabki va ayni damda o'ta muhim bosqichi bo'lajak kasbni tanlash, ya'ni aniq bir kasbiy qarorga kelishigacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Ma'lumki, o'quvchilarning kasb tanlashga tayyorgarlik darajasi, faqatgina yosh xususiyatlariga bog'liq emas, u ma'lum yoshga kelib o'z-o'zidan shakllanib qolmaydi. O'quvchilarning kasb tanlashga pedagogik-psixologik bilim, ko'nikma, malakalar, shuningdek, jamiyatning ta'siri orqali tayyorlash va tarbiyalash lozim. Mazkur jarayonda shaxsdan kasbga doir bilimlarga ega bo'lish talab qilinadi. Shuning uchun ham o'quvchilarni kasblar olamiga doir bilimlar bilan qurollantirish hamda amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qilish lozim. Buning uchun kasblarga doir qo'llanmalar, tarqatma materiallar bilan ta'minlash lozim. Shundagina kasb tanlash jarayonida yuzaga keladigan turli qiyinchilik, ziddiyat, to'siqlarni oldini olgan holda o'quvchi-yoshlarni ongli ravishda kasbga yo'llash imkoniga ega bo'lamiz.

Umumta'lim maktabida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish mazmuni, o'quvchilarning turli kasblarga qiziqishlarini aniqlab, ularning qiziqishlariga mos keladigan kasblar haqida ma'lumot olish, ularning o'zlashtirishini va ijodiy yondashuvlarini rag'batlantirishga qaratilgan darslik va mashqlardan iborat bo'lishi mumkin. Mazmun shakllari ko'p bo'lib, ular shuningdek, qo'shma fanlar, ijodiy mashqlar, mahsulotlarni ishlab chiqish, ma'rifiy va amaliy mashqlar, yangiliklar va boshqa ko'plab turli kasblarga oid mavzular bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, o'quvchilarga kasblar, kasbiy faoliyat va kasbda muvaffaqiyatga erishganlarga doir yangiliklar, maqolalar va turli kasb haqida ma'lumotlar taqdim etish o'quvchilarning qiziqishlari ortishiga yordam beradi.

XULOSA. Har bir inson hayotida kasbiy faoliyat muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar farzandlarining ilk qadamlaridanoq uning kelajagi to'g'risida o'ylab qolishadi. Farzandlarining qobiliyat va qiziqishlarini kuzatish orqali ularning kasbiy kelajagini aniqlashga harakat qiladilar. Ko'pgina maktab bitiruvchilari kelajakda kim bo'lsam ekan? – degan savolni o'z oldilariga qo'yib, kasb tanlash muammosiga duch kelishadi. Natijada o'quvchilar tomonidan mutaxassisliklar tasodifan tanlanadi. Hech qanday maxsus tayyorgarlikka ega bo'lmasdan yoki kasbiy kelajagini tushunib yetmasdan maktab bitiruvchilarining bir qismi darhol ishga joylashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash chora-tadbirlari to'g'risida" (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 2 avgustdagi 425-sonli Qarori. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 03.08.2022 y., 09/22/425/0712-son)
2. Abdurahmonov F.R., Abdurahmonova Z.E., Kasb psixologiyasi. -T.:2018. 143-b.
3. Abdullayeva R.M. REQUIREMENTS FOR CHOOSING A PROFESSION. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)
4. Davletshin M. (2002). Umumiy psixologiya. TDPU.
5. Matyoqubovna, A. R. (2022). YOSHLARNI TO'G'RI KASB TANLASHGA YO'NALTIRISH IJTIMOY VOQELIK SIFATIDA. BARQARORLIK VA YETAKCHITADQIQOTLAR ONLAYNILMIY JURNALI, 2(11), 436-438.
6. Махкамoвa Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)

7. Махкамova Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>

8. Махкамova Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf

9. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).

10. Махкамova Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.